

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Odpowiedzialność konstytucyjna w Rzeczypospolitej Polskiej

Author: Marek Barański

Citation style: Barański Marek. (2015). Odpowiedzialność konstytucyjna w Rzeczypospolitej Polskiej. W: M. Barański, A. Czyż, R. Rajczyk (red.), "Sądownictwo konstytucyjne w państwach Grupy Wyszehradzkiej : perspektywa politologiczno-prawna" (S. 31-49). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Rozdział trzeci

Odpowiedzialność konstytucyjna w Rzeczypospolitej Polskiej

Marek Barański

Celem artykułu jest przedstawienie funkcjonowania odpowiedzialności konstytucyjnej poczynając od uchwalenia Konstytucji majowej do jej przywrócenia — po nieobecności w czasie II wojny światowej oraz w ustroju Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej — w 1982 roku. Przedmiotem analizy jest rozszerzający się zakres podmiotowy i przedmiotowy odpowiedzialności konstytucyjnej wobec osób sprawujących wysokie stanowiska państwowe jako ważnego standardu państwa demokratycznego.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność konstytucyjna, odpowiedzialność, delikt konstytucyjny, Trybunał Stanu, sejm, Zgromadzenie Narodowe, Komisja Odpowiedzialności Konstytucyjnej

Wprowadzenie

Współcześnie w demokratycznym państwie prawa jedną z zasad demokracji jest odpowiedzialność osób sprawujących wysokie stanowiska państwowe. W prawie konstytucyjnym wyróżnia się dwa podstawowe rodzaje odpowiedzialności: polityczna i konstytucyjna.

Pod pojęciem odpowiedzialności politycznej nazywanej także odpowiedzialnością parlamentarną¹ rozumie się ustaloną prawnie lub zwyczajowo zasadę, wedle której osoba pełniąca urząd państwowy obowiązana jest ustąpić lub może być

---

¹ A. SZYSZKA: *Sądy i trybunały*. W: *Konstytucyjny system władz publicznych*. Red. P. CHMIELNICKI. Warszawa 2009, s. 260.

odwołana w przypadku utraty zaufania podmiotu mianującego ją na piastowany urząd lub sprawującego nad nią kontrolę. Przedmiotem odpowiedzialności politycznej jest ponoszenie konsekwencji za celowość, zasadność lub trafność działań podejmowanych przez osobę jej podległą bądź przez podporządkowane jej jednostki². Odpowiedzialność polityczna może być wszczęta w wyniku subiektywnej oceny decydującego o niej organu, w przekonaniu, że nie jest w stanie podołać swoim obowiązkom. W tym przypadku odpowiedzialność nie narusza prawa i w związku z tym nie musi następować orzeczenie winy, a jedyną sankcją jest usunięcie ze stanowiska. W poszczególnych państwach istnieją różnice w zakresie podmiotów wymierzających odpowiedzialność polityczną oraz podlegających odpowiedzialności i, co oczywiste, w zakresie procedur pociągania do odpowiedzialności. W większości podmiotem pociągającym do odpowiedzialności jest parlament.

Odpowiedzialność konstytucyjna rozumiana jest jako konsekwencje wyściągnięte wobec osób zajmujących wysokie stanowiska państwowe za naruszenie Konstytucji bądź innych ustaw w związku z wykonywaniem przez nich funkcji. Na ogół odpowiedzialność konstytucyjna wyraża się w uprawnieniu jednej z izb parlamentu do postawienia tych osób w stan oskarżenia przed drugą izbą bądź specjalnym sądem lub trybunałem. Odpowiedzialność konstytucyjna jest odpowiedzialnością zindywidualizowaną i, w odróżnieniu od odpowiedzialności politycznej, przy jej określaniu niezbędne jest stwierdzenie winy i wymierzenie kary, które mają charakter szczególny i dotyczą tylko tego rodzaju odpowiedzialności³.

Odpowiedzialność konstytucyjna osób pełniących najważniejsze stanowiska w państwie jest starsza od odpowiedzialności politycznej, ale obecnie odgrywa mniejszą rolę w funkcjonowaniu współczesnego państwa⁴. W miarę rozwoju współczesnych państw odpowiedzialność polityczna wypiera odpowiedzialność konstytucyjną, korzystając z niej niezwykle rzadko. Dzieje się tak dlatego, że inicjacja procedury odpowiedzialności konstytucyjnej odbywa się na ogół z przyczyn politycznych. Jeśli zauważymy, że tryb powoływania organu odpowiedzialności jest dokonywany przez polityczny organ uchwałodawczy, to czyni procedurę odpowiedzialności konstytucyjnej w istocie spektakularną formą realizacji odpowiedzialności politycznej⁵.

Celem postępowania w przypadku odpowiedzialności konstytucyjnej jest ujawnienie i ustalenie okoliczności związanych z popełnieniem danego czynu, napiętnowanie go i zadośćuczynienie poczuciu sprawiedliwości oraz umocnienie praworządności, a także podjęcie działań zapobiegawczych w stosunku do osób pełniących kierownicze funkcje w państwie.

² B. BANASZAK: *Porównawcze prawo konstytucyjne współczesnych państw demokratycznych*. Warszawa 2007, s. 339.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, s. 341.

⁵ J. SOBCZAK: *Rozdział XVI. Sądy i Trybunały*. W: *Polskie prawo konstytucyjne*. Red. W. SKRZYDŁO. Lublin 2008, s. 411.

Rys historyczny sądownictwa konstytucyjnego i odpowiedzialności konstytucyjnej

Geneza powstania instytucji sądownictwa konstytucyjnego w Polsce sięga do Konstytucji 3 maja 1791 roku, która wprowadziła indywidualną⁶ odpowiedzialność konstytucyjną i parlamentarną ministrów. Odpowiedzialnością konstytucyjną zostali objęci ministrowie zasiadający w Straży Praw, ministrowie wchodzący w skład komisji wielkich oraz komisarzy do nich powołanych. W stosunku do ministrów należących do Straży Praw⁷ egzekwowanie odpowiedzialności było obligatoryjne bez żadnych wyjątkowych okoliczności. Sformułowanie oskarżenia przeciwko ministrowi naruszającemu⁸ prawo wymagało zwykłej większości głosów połączonych izb, a następnie skierowania do rozstrzygnięcia przez Sąd Najwyższy zwany Sejmowym.

Przedmiotowy zakres odpowiedzialności konstytucyjnej dotyczył „prześstępstw prawa” w tym rozpoczynania wojen, naruszania prawa na sejmach, sejmikach, komisjach oraz przywłaszczenia stanowienia prawa. Procedura odpowiedzialności konstytucyjnej stanowiła, że izba poselska i senat decydowały zwykłą większością głosów o postawieniu w stan oskarżenia ministrów i komisarzy. Rozpatrzenie sprawy należało do Sądu Sejmowego składającego się z 36 parlamentariuszy (12 senatorów i 24 posłów) wybieranych drogą losowania przez obydwie izby. Konstytucja była oszczędna w precyzowaniu kar, stwierdzając, że ma to być kara pieniężna z własnego majątku ministra bądź komisarza. Konstytucyjna zasada odpowiedzialności parlamentarnej sprowadzała się do odwołania ministra większością 2/3 głosów z połączonych izb parlamentu oraz zażądania od króla natychmiastowej nominacji jego następcy⁹.

W okresie rozbiorów i upadku państwa polskiego odpowiedzialność konstytucyjna najważniejszych urzędników państwowych nie znikła, lecz została zapisana w Ustawie konstytucyjnej Księstwa Warszawskiego z dnia 22 lipca 1807 roku¹⁰. W odróżnieniu od zapisów z poprzednio wymienionej w tej Konstytucji kwestia odpowiedzialności konstytucyjnej miała charakter ogólny, a dominującą rolę w jej egzekwowaniu pełnił król. To monarcha inicjował postępowanie i wyznaczał sąd. Zakres przedmiotowy odpowiedzialności konstytucyjnej został zawężony i sprowadzał się do odpowiedzialności ministrów za szkodliwe dla

⁶ M. KALLAS: *Historia ustroju Polski*. Warszawa 2006, s. 161.

⁷ M. PIETRZAK: *Odpowiedzialność konstytucyjna w Polsce*. Warszawa 1992, s. 51.

⁸ M. SZCHANIECKI: *Wybór źródeł do historii państwa i prawa w dobie nowożytnej*. Warszawa 2001, s. 25.

⁹ A. AJNENKIEL: *Konstytucje Polski 1791–1997*. Warszawa 2001, s. 55.

¹⁰ J. SAWICKI: *Wybór tekstów źródłowych z historii państwa i prawa polskiego*. T. II. Warszawa 1953, s. 15–23.

kraju kontrasygnowanie aktów króla sprzecznych z Konstytucją oraz za niewykonywanie ustaw.

Zmienioną formułę odpowiedzialności konstytucyjnej ministrów znajdujemy w Ustawie konstytucyjnej Królestwa Polskiego z dnia 27 listopada 1815 roku. Konstytucja wprowadzała odpowiedzialność ministrów, naczelników wydziałów i członków komisji rządowych, „za każde naruszenie ustawy konstytucyjnej, praw i postanowień Królewskich” przed sądem sejmowym¹¹. Konstytucja Królestwa Polskiego w kilku miejscach wskazywała organy i procedury wszczęcia odpowiedzialności konstytucyjnej oraz rzadziej sankcje i kary. Wśród organów odpowiedzialności konstytucyjnej znalazła się rada stanu¹² monitorująca przestrzeganie Konstytucji oraz przedstawiająca dowody nadużyć panującemu, który po ich rozpoznaniu decydował o odsyłaniu ich rozkazem do senatu lub sejmu. Senat w sprawach senatorów, ministrów naczelników wydziałów rządowych, radców stanu i referendarzy podejrzanych o wykroczenia przy sprawowaniu urzędu kierował sprawę do króla lub do Izby Poselskiej. Izba poselska zajmowała się również odpowiedzialnością konstytucyjną posłów i deputowanych dotyczącą wykorzystania mandatu do objęcia urzędu płatnego ze skarbu publicznego, co wiązało się z usunięciem z izby poselskiej oraz wyborem nowego posła lub deputowanego.

Precyzyjniej niż jej poprzedniczka Konstytucja z 1815 roku unormowała kwestie odpowiedzialności karnej ministrów, naczelników wydziałów rządowych, radców stanu oraz senatorów za zbrodnie zdrady stanu i przestępstwa popełnione przy sprawowaniu urzędu. W tych sprawach postępowanie wszczynał król, namiestnik, izba poselska, kierując je do Sądu Sejmowego.

Instytucja odpowiedzialności konstytucyjnej została zapisana po odzyskaniu niepodległości w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 roku, a następnie rozwinięta w ustawie z dnia 27 kwietnia 1923 roku o Trybunale Stanu¹³.

Ustawy kreowały istnienie odpowiedzialności konstytucyjnej jako osobnego rodzaju odpowiedzialności. W świetle Konstytucji odpowiedzialnością konstytucyjną zostali objęci: Prezydent Rzeczypospolitej¹⁴, prezes Rady Ministrów, ministrowie i tymczasowi kierownicy ministerstw. Prezes Rady Ministrów oraz ministrowie ponosili odpowiedzialność konstytucyjną jako członkowie rządu oraz indywidualnie w zakresie swoich kompetencji. Ministrowie odpowiadali za działalność Rady Ministrów oraz za indywidualnie podejmowane decyzje

¹¹ A. AJNENKIEL: *Konstytucje Polski...*, s. 96.

¹² Art. 73, pkt 5 Konstytucji Królestwa Polskiego.

¹³ Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. (Konstytucja marcowa). Dz.U. z 1921 r., nr 44, poz. 267; Dz.U. z 1923 r., nr 59, poz. 415.

¹⁴ Według ustawy z dnia 27 kwietnia 1923 r. o Trybunale Stanu wśród organów ponoszących odpowiedzialność konstytucyjną znajdował się jeszcze marszałek sejmu zastępujący prezydenta.

w ramach sprawowanego urzędu. Cechą szczególną odpowiedzialności konstytucyjnej wobec ministra była możliwość pociągnięcia go do odpowiedzialności za przestępstwa przewidziane w ustawach karnych, związanych oraz niezwiązanych ze sprawowaniem urzędu. W szczególnych przypadkach istniała możliwość łącznego rozpatrywania odpowiedzialności konstytucyjnej i karnej.

Najpełniej sformułowano kwestie odpowiedzialności konstytucyjnej wobec prezydenta: „Za zdradę kraju, pogwałcenie Konstytucji lub przestępstwa karne — Prezydent Rzeczypospolitej może być pociągnięty do odpowiedzialności tylko przez Sejm uchwałą, powziętą większością 3/5 głosów, przy obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów. Sprawę rozpatruje i wyrok wydaje Trybunał Stanu według postanowień osobnej ustawy. Z chwilą postawienia w stan oskarżenia przed Trybunałem Stanu — Prezydent Rzeczypospolitej jest zawieszony w urzędowaniu”¹⁵.

Trybunał Stanu (TS) mógł orzekać w kwestii przestępstwa karnego, jeśli równocześnie wypowiadał się w zakresie odpowiedzialności konstytucyjnej. Trybunał mógł osądzać sprawy karne tylko związane ze sprawowaniem urzędu.

W świetle Konstytucji marcowej postawienie ministra w stan oskarżenia z wniosku co najmniej 100 posłów wymagało uchwały sejmu powziętej identyczną większością głosów, jak w przypadku postawienia w stan oskarżenia prezydenta. Postawienie ministra w stan oskarżenia również łączyło się z zawieszeniem w urzędowaniu. Wyrok poza rozprawą główną wydawał Trybunał Stanu w 3-osobowym składzie, stosując następujące kary: 1) pozbawienie czasowe lub stałe biernego albo czynnego i biernego prawa wyborczego do ciał i instytucji publicznych z jednoczesną utratą piastowanych mandatów; 2) pozbawienie czasowe lub stałe prawa piastowania urzędów publicznych, z czym łączy się przeniesienie na emeryturę lub zmniejszenie o połowę uposażenia emerytalnego; 3) wydalenie ze służby państwowej z utratą praw, wynikających z tej służby¹⁶. Trybunał uwzględniając okoliczności czynu, mógł poprzestać na uznaniu oskarżonego za winnego bez wymierzenia kary.

Do uchwalenia Konstytucji z dnia 23 kwietnia 1935 roku¹⁷ 2-krotnie wszczynano postępowanie dotyczące odpowiedzialności konstytucyjnej — żadne nie zakończyło się skazaniem ministra¹⁸.

Konstytucja kwietniowa zawężyła zakres podmiotowy odpowiedzialności konstytucyjnej, z jednej strony wyłączając z niej prezydenta oraz zastępującego

¹⁵ Art. 51 Konstytucji marcowej. Dz.U. z 1921 r., poz. 267.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Konstytucja kwietniowa). Dz.U. z 1935 r., nr 30, poz. 227.

¹⁸ Dotyczy to ministra W. Kucharskiego, któremu postawiono zarzut wyrządzania znacznych szkód państwowych przy likwidacji Zakładów Żyrardowskich, oraz ministra G. Czechowicza z zarzutem o umyślne naruszenie ustawy budżetowej.

go marszałka senatu, z drugiej strony rozszerzając listę kierowniczych funkcji w państwie, które zostały objęte odpowiedzialnością konstytucyjną. Do prezesa Rady Ministrów, ministrów oraz prezesa Najwyższej Izby Kontroli w stosunku, do których przesłanką uruchomienia procedury odpowiedzialności było umyślne naruszenie Konstytucji lub innego aktu ustawodawczego dokonane w związku z urzędowaniem, dołączono posłów i senatorów RP oraz posłów na Sejm Śląski¹⁹. Konkretyzację postanowień Konstytucji kwietniowej w kwestii odpowiedzialności konstytucyjnej rozwinęto w ustawie z dnia 14 lipca 1936 roku o Trybunale Stanu²⁰.

Prezesa Rady Ministrów, ministrów oraz prezesa NIK-u do odpowiedzialności konstytucyjnej mogli pociągnąć: prezydent oraz sejm i senat w izbach połączonych. Nieprecyzyjny zapis dotyczył postawienia w stan oskarżenia parlamentarzystów, uzależniony od klasyfikacji popełnionego czynu. W miejsce precyzyjnego wykładu przedmiotowej odpowiedzialności konstytucyjnej oraz procedur ich zastosowania w stosunku do posłów ostrzegano, że „za wystąpienie sprzeczne z obowiązkiem wierności wobec Państwa Polskiego albo zawierające znamiona przestępstwa ściganego z urzędu — poseł może być uchwałą Sejmu albo na żądanie Marszałka Sejmu lub Ministra Sprawiedliwości oddany pod sąd Trybunału Stanu i orzeczeniem tego Trybunału pozbawiony mandatu poselskiego”²¹. Jednoznacznie precyzyjny był zapis zakazujący nabywania dóbr, środków i korzyści osobistych, za naruszenie których poseł na żądanie marszałka sejmu lub prezesa NIK-u zostanie oddany pod sąd Trybunału Stanu, który pozbawi go mandatu poselskiego.

Ustawa Konstytucyjna z dnia 19 lutego 1947 roku o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej²² implementowała formalne zapisy Konstytucji marcowej z 1921 roku, obejmujące prezydenta, rząd i niezależne sądy oraz nowe organy — sejm ustawodawczy i Radę Państwa, nie powołując żadnych organów właściwych do orzekania w sprawie odpowiedzialności konstytucyjnej.

Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez sejm ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 roku²³ w sposób lakoniczny podejmowała wyłącznie kwestię odpowiedzialności konstytucyjnej ministrów, nie określając rodzaju ani zakresu odpowiedzialności rządu jako organu kolegialnego oraz jego ministrów, a także nie prezentując procesu realizacji uprawnień kontrolnych sejmu wobec osób piastujących najwyższe stanowiska w państwie.

¹⁹ J. ZALEŚNY: *Odpowiedzialność konstytucyjna w prawie polskim okresu transformacji ustrojowej*. Toruń 2004, s. 73.

²⁰ Dz.U. z 1936 r., nr 56, poz. 404.

²¹ M. SZCHANIECKI: *Wybór źródeł...*, s. 88.

²² Dz.U. z 1947 r., nr 18, poz. 71.

²³ Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. (Konstytucja PRL). Dz.U. z 1952 r., nr 33, poz. 232.

Zmiany ustrojowe zapoczątkowane strajkami sierpniowymi 1980 roku doprowadziły m.in. do nowelizacji Konstytucji PRL²⁴ z dnia 26 marca 1982 roku, reaktywując w drodze odrębnej ustawy instytucję odpowiedzialności konstytucyjnej — Trybunał Stanu²⁵, składający się z pierwszego prezesa Sądu Najwyższego, jako przewodniczącego, oraz 12 członków, 8 wybieranych przez sejm i 4 przez senat.

Ustawa przede wszystkim definiowała podmiotowy zakres odpowiedzialności za delikt konstytucyjny, wyliczając osoby tworzące: Radę Państwa, Radę Ministrów, prezesa Najwyższej Izby Kontroli, prezesa Narodowego Banku Polskiego, prokuratora generalnego oraz kierowników urzędów centralnych.

Przedmiotowy zakres odpowiedzialności konstytucyjnej wymieniał zachowania niestanowiące przestępstwa, to jest nieuznane za karalne, poprzez które w sposób zawiniony naruszono Konstytucję lub inną ustawę w zakresie swego urzędowania lub w związku z zajmowanym stanowiskiem. Konstytucja PRL stanowiła, że Trybunał Stanu ma możliwość orzekania o odpowiedzialności karnej. Prawo wszczęcia procedury odpowiedzialności konstytucyjnej wynikające z ustawy o Trybunale Stanu należało do: komisji sejmowej, grupy co najmniej 50 posłów, Rady Państwa i Trybunału Konstytucyjnego. W tym celu powołano do życia Komisję Odpowiedzialności Konstytucyjnej, do której prezydium sejmu kierowało wnioski wstępny o pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej. Trybunał Stanu mógł wydać wyrok umarzający, uniewinniający lub skazujący.

Zasadnicze zmiany odpowiedzialności konstytucyjnej obowiązujące do chwili obecnej zostały wprowadzone do Konstytucji z 2 kwietnia 1997 roku²⁶.

Zakres uprawnień i kompetencji organu odpowiedzialności konstytucyjnej

Właściwości i zakres odpowiedzialności konstytucyjnej przed Trybunałem Stanu określa art. 198 Konstytucji. Przepisy wyróżniają dwie grupy kompetencji — stosownie do dwu rodzajów odpowiedzialności prawnej. Pierwsza, zasadnicza dla Trybunału Stanu grupa kompetencji dotyczy orzekania w sprawie odpowiedzialności za delikt konstytucyjny związany z naruszeniem Konstytucji

²⁴ Dz.U. z 1982 r., nr 11, poz. 83.

²⁵ Dz.U. z 1982 r., nr 11, poz. 84.

²⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483.

lub ustawy, ale niespełniający znamiona przestępstwa. Druga dotyczy orzekania w sprawie odpowiedzialności osób pełniących funkcje wymienione w Konstytucji za popełnione przestępstwa o charakterze karnym, pozostające bez związku z deliktem konstytucyjnym. Trzecia związana jest z odpowiedzialnością karną za delikt konstytucyjny w związku z zajmowanym stanowiskiem.

Wyodrębnienie trzech funkcji kompetencji i odpowiedzialności konstytucyjnej wynika wprost z aktualnego tekstu Konstytucji. Przepisy ustawy o Trybunale Stanu bardziej nawiązują do Małej konstytucji z 1992 roku, w których mniej wyraźne jest rozróżnienie zakresów odpowiedzialności konstytucyjnej. Według wielu konstytucjonalistów taki stan rzeczy „nie sprzyja jasności w tych sprawach zarówno w doktrynie, jak i w praktyce ustrojowej”²⁷ i, dodajmy, w praktyce politycznej.

Trybunał Stanu orzeka w przedmiocie odpowiedzialności za dopuszczenie się deliktu konstytucyjnego, czyli za naruszenie Konstytucji lub ustawy w związku z zajmowanym stanowiskiem lub w zakresie swojego urzędowania przez osobę podlegającą odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu. Dopuszczenie się deliktu konstytucyjnego oznacza zawinione działanie osoby, niestanowiące przestępstwa, lecz niezgodne z prawem.

Delikt konstytucyjny od strony przedmiotowej charakteryzuje się następującymi cechami:

- 1) czyn polega na naruszeniu wyłącznie Konstytucji bądź ustawy, ale nie stanowi przestępstwa, a odpowiedzialność za naruszenie ustawy zasadniczej lub ustawy ponosi się bez względu na skutki tego naruszenia;
- 2) czyn został popełniony przez osobę urzędową w związku z wykonywanym urzędem w zakresie jej kompetencji, lecz z naruszeniem prawa;
- 3) czyn został zawiniony jako wina umyślna lub nieumyślna w rozumieniu prawa karnego;
- 4) popełniony czyn może polegać na działaniu, jak również na zaniechaniu (zachowanie prawotwórcze), w sytuacji gdy zobowiązana do działania osoba urzędowa działania nie podjęła.

Odpowiedzialność konstytucyjna ma precyzyjnie wyznaczony podmiotowo zakres, dotyczący wyliczonej przez normy konstytucyjne grupy osób zajmujących najwyższe stanowiska w państwie.

Enumeratywnie wyliczona grupa osób objęta odpowiedzialnością konstytucyjną obejmuje dwie grupy podmiotów:

- 1) prezydenta i ewentualnie marszałka sejmu lub marszałka senatu w przypadku zastępowania prezydenta, prezesa Rady Ministrów, członków Rady Ministrów, prezesa Narodowego Banku Polskiego, prezesa Najwyższej Izby Kontroli, członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, osoby, którym

---

²⁷ J. KUCIŃSKI: *Konstytucyjny ustrój państwowy Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa 2003, s. 339.

prezes Rady Ministrów powierzył kierowanie ministerstwem oraz naczelnego dowódcę sił zbrojnych (art. 198 ust. 10 Konstytucji);

- 2) posłów i senatorów w ograniczonym zakresie (art. 198 ust. 2 Konstytucji).

Odpowiedzialność przed Trybunałem Stanu przez osobę urzędową za czyn uznany za przestępstwo w rozumieniu kodeksu karnego od strony przedmiotowej jest związana z dopuszczeniem się czynu w sposób zawiniony zarówno z winy umyślnej, jak i nieumyślnej.

Odpowiedzialność karna przed Trybunałem Stanu od strony podmiotowej w najszerszym zakresie dotyczy prezydenta i marszałków sejmu i senatu, w sytuacji gdy zastępują prezydenta. Prezydent i marszałkowie w szczególnej sytuacji mogą odpowiadać za popełnione przestępstwa wyłącznie przed Trybunałem Stanu. Odpowiedzialność osoby pełniącej urząd prezydenta za naruszenie prawa ma charakter najszerszy ze wszystkich podmiotów.

Odpowiedzialność karna członków Rady Ministrów przed Trybunałem Stanu następuje za przestępstwa:

- 1) popełnione wyłącznie w związku z zajmowanym stanowiskiem. Za ewentualne przestępstwa niebędące w związku z zajmowanym stanowiskiem, ministra, kierownika, któremu premier powierzył kierowanie ministerstwem, odpowiadają przed sądami powszechnymi;
- 2) w sytuacji pociągnięcia członka Rady Ministrów do odpowiedzialności karnej pociąga automatycznie odpowiedzialność konstytucyjną przed Trybunałem Stanu, chociaż czyn przestępczy nie koniecznie ma związek z deliktem konstytucyjnym, a delikt konstytucyjny nie zawsze wiąże się z czynem przestępczym;
- 3) sejm w uchwale o pociągnięciu do odpowiedzialności konstytucyjnej przed Trybunałem Stanu rozstrzyga o celowości łącznego rozpoznania odpowiedzialności za popełnienie deliktu konstytucyjnego oraz odpowiedzialności za przestępstwo.

„Łączona” odpowiedzialność konstytucyjna i karna obejmuje prezydenta oraz członków Rady Ministrów. Natomiast pozostałe osoby na stanowiskach kierowniczych w państwie nie ponoszą odpowiedzialności za przestępstwa przed Trybunałem Stanu, lecz przed sądami powszechnymi.

Zakres przedmiotowy odpowiedzialności konstytucyjnej związany jest z podmiotem, wobec którego odpowiedzialność jest egzekwowana. W związku z tym należy wyodrębnić następujące cztery podstawowe grupy:

- 1) prezydent oraz marszałkowie sejmu i senatu pełniący czasowo obowiązki prezydenta ponoszą odpowiedzialność za naruszenie Konstytucji lub ustawy oraz za popełnione przestępstwa wyłącznie przed Trybunałem Stanu;
- 2) prezes Rady Ministrów oraz jej członkowie, a także osoby, którym premier powierzył kierowanie ministerstwem, ponoszą odpowiedzialność za naruszenie Konstytucji lub ustaw w związku z zajmowanym stanowiskiem lub

- w zakresie swego urzędowania oraz za przestępstwa popełnione w związku z zajmowanym stanowiskiem;
- 3) prezes NBP, prezes NIK-u, członkowie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji oraz naczelny dowódca sił zbrojnych ponoszą odpowiedzialność przed Trybunałem Stanu za delikty konstytucyjne;
  - 4) posłowie i senatorowie ponoszą odpowiedzialność konstytucyjną za naruszenie zakazu prowadzenia działalności gospodarczej z osiągnięciem korzyści z majątku skarbu państwa lub samorządu terytorialnego bądź nabywaniem tego majątku, określonego w art. 107 ust. 1 Konstytucji. W przypadku pociągnięcia do odpowiedzialności przed Trybunałem Konstytucyjnym posłów i senatorów za naruszenie art. 107 Konstytucji nie jest wymagane uchylenie immunitetu parlamentarnego, gdyż nie jest ono postępowaniem karnym, co nie wyklucza możliwości egzekwowania odpowiedzialności przed sądami powszechnymi²⁸.

Organy uprawnione do wnoszenia spraw w zakresie odpowiedzialności konstytucyjnej przed Trybunałem Stanu

Wszczęcie postępowania procedury odpowiedzialności konstytucyjnej odbywa się na wniosek uprawnionych podmiotów. Prawo do wystąpienia z wnioskiem postawienia przed Trybunałem Stanu najważniejszych osób w państwie mają różne podmioty w zależności od osób ponoszących odpowiedzialność konstytucyjną. Należy wyodrębnić cztery grupy uprawnionych podmiotów do złożenia wniosku wstępnego, które mogą pociągać do odpowiedzialności konstytucyjnej cztery grupy osób odpowiedzialnych przed Trybunałem Stanu.

Pierwszą grupę stanowi co najmniej 1/4 członków ustawowego składu Zgromadzenia Narodowego, która może sformułować wniosek wstępny o pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej prezydenta lub marszałka sejmu i marszałka senatu w sytuacji, kiedy powierzono im pełnienie funkcji głowy państwa.

W drugiej grupie podmiotów pociągających do odpowiedzialności konstytucyjnej znajdują się prezydent lub co najmniej 1/4 ustawowego składu sejmu (co najmniej 115 posłów), które mogą wystąpić z wnioskiem wstępnym wobec prezesa Rady Ministrów i pozostałych członków Rady Ministrów oraz osób, którym prezes Rady Ministrów powierzył kierowanie ministerstwem, prezesa NBP, prezesa NIK-u, członków KRRiTV, a także naczelnego dowódcy sił zbrojnych.

---

²⁸ A. SZYSZKA: *Sądy i trybunały*. W: *Konstytucyjny system władz...*, s. 268.

Grupę trzecią stanowi komisja śledcza powołana przez sejm w trybie art. 111 Konstytucji. Komisja dysponuje prawem wystąpienia do sejmu o wszczęcie postępowania, jak wcześniej wymieniona druga grupa wnioskodawców, wobec następujących osób: prezesa NBP, prezesa NIK-u, członków KRRiTV, a także naczelnego dowódcy sił zbrojnych.

Do czwartej grupy wnioskodawców należą marszałkowie obu izb parlamentu, którzy mogą sformułować wniosek wstępny wobec posła w zakresie art. 107 Konstytucji oraz senatora w zakresie art. 108 Konstytucji.

Powoływanie i tryb funkcjonowania Trybunału Stanu

Trybunał Stanu jest segmentem władzy sądowniczej obok sądów i należy do systemu wymiaru sprawiedliwości w szerokim tego słowa znaczeniu. Konstytucjonaliści podkreślają, że władzę sądowniczą sprawują sądy i trybunały — dwa segmenty, zwracając uwagę na brak „jednolitego charakteru”²⁹ władzy sądowniczej ze względu na wyraźną specyfikę sądów oraz trybunałów. O ile sprawowanie wymiaru sprawiedliwości powierzono Sądowi Najwyższemu, sądom powszechnym, sądom administracyjnym i sądom wojskowym, o tyle trybunałom, w tym również Trybunałowi Konstytucyjnemu i Trybunałowi Stanu, powierzono zadania enumeratywnie wymienione w Konstytucji.

Pozycja prawnoustrojowa Trybunału Stanu wynika z ustawy z 26 marca 1982 roku o Trybunale Stanu³⁰, uchwały Sejmu PRL z 6 lipca 1982 roku w sprawie regulaminu czynności Trybunału Stanu³¹ oraz z rozdziału VIII „Sądy i Trybunały” Konstytucji.

Trybunał Stanu składa się z 19 sędziów, w tym z przewodniczącego, 2 zastępców oraz 16 sędziów. Przewodniczącym Trybunału Stanu z urzędu jest pierwszy prezes Sądu Najwyższego. Do kompetencji przewodniczącego Trybunału Stanu³² należy w sytuacji zatrzymania sędziego Trybunału Stanu fakultatywne nakazanie jego zwolnienia, kierowanie pracami Trybunału Stanu, w szczególności wyznaczanie składów orzekających i ich przewodniczących, sędziów sprawozdawców, protokolantów, kierowanie spraw na rozprawy bądź na posiedzenia, wyznaczanie terminów rozpraw, ustalanie porządku dziennego prac Trybunału Stanu, kierowanie orzeczeń do wykonania i nadzorowanie ich wykonania przez inne organy państwowe. Przewodniczącemu TS ponadto przysługują prawa

²⁹ Ibidem, s. 229.

³⁰ Dz.U. z 2002 r., nr 101, poz. 925, ze zm.

³¹ „Monitor Polski” nr 17, poz. 135.

³² Art. 199—201 Konstytucji.

i obowiązki przewidziane przez kodeks postępowania karnego dla prezesów sądów i przewodniczących wydziałów.

Poza przewodniczącym Trybunału Stanu, 2 zastępcy przewodniczącego oraz członkowie wybierani są przez sejm spoza grona parlamentarzystów, przy zachowaniu zasady niepołączalności stanowiska sędziego Trybunału Stanu oraz mandatu poselskiego czy senatorskiego. Kandydatów na członków Trybunału Stanu mogą zgłaszać marszałek sejmu lub co najmniej 35 posłów. Czas trwania kadencji Trybunału Stanu jest tożsamy z kadencją sejmu i przepisy prawa nie przewidują możliwości odwołania i powołania nowego składu Trybunału czy też pojedynczego sędziego.

Trybunał jest wybierany na pierwszym posiedzeniu sejmu i zachowuje swoje kompetencje do czasu wyłonienia nowego składu Trybunału Stanu w kolejnej kadencji sejmu. Z prawniczego punktu widzenia prawnospołeczny (społeczny) fakt zrównania kadencyjności sejmu i Trybunału Stanu oraz wybór Trybunału przez sejm pozwala na zachowanie równowagi między prawniczym a społeczno-politycznym podejściem do rozpatrywanych spraw³³.

Członkowie Trybunału, w tym zastępcy przewodniczącego, oraz co najmniej połowa jego członków powinna mieć uprawnienia do wykonywania zawodu sędziego. Pozostali członkowie Trybunału nie muszą już spełniać tych warunków — aby zostać sędzią Trybunału, trzeba być obywatelem polski korzystającym z pełni praw publicznych, niekaranym sędziowsko oraz niezatrudnionym w administracji rządowej. Członkowie nowo wybranego Trybunału Stanu składają przed marszałkiem sejmu przyrzeczenie sędziowskie.

Tryb pociągania do odpowiedzialności konstytucyjnej wynika z fragmentarycznych rozstrzygnięć zawartych w Konstytucji, ustawy o Trybunale Stanu oraz regulaminu sejmu. Tryb pociągania osób piastujących wysokie stanowiska w państwie przed Trybunałem różni się w zależności od zajmowanych przez funkcjonariuszy państwowych urzędów i stanowisk.

Procedura odpowiedzialności konstytucyjnej jest złożona i składa się z dwóch faz, w których uczestniczy sejm i senat oraz Trybunał Stanu. Pierwsza faza obejmuje sejm i rozpoczyna się: 1) złożeniem wniosku o pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej na ręce marszałka sejmu, 2) postępowaniem przygotowawczym pod względem formalnym, 3) wszczęciem postępowania w sejmowej Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej, 4) uchwały sejmu lub Zgromadzenia Narodowego o postawieniu danej osoby w stan oskarżenia. Druga faza dotyczy 1) postępowania jurysdykcyjnego przed Trybunałem Stanu — od przekazania aktu oskarżenia aż do uprawomocnienia się wyroku, oraz 2) postępowania wykonawczego.

---

³³ J. KUCIŃSKI: *Konstytucyjny ustrój państwowy...*, s. 336.

Złożenie wniosku o pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej na ręce marszałka sejmiku

Procedura ma charakter postępowania wewnątrzparlamentarnego zainicjowanego złożeniem marszałkowi sejmiku wstępnego wniosku o pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej przez następujące uprawnione podmioty:

- 1) grupę co najmniej 140 członków Zgromadzenia Narodowego wobec prezydenta;
- 2) prezydenta lub grupę co najmniej 115 posłów w stosunku do prezesa Rady Ministrów oraz jej członków;
- 3) prezydenta, grupę co najmniej 115 posłów i komisji śledczej większością co najmniej 2/3 głosów, w obecności co najmniej połowy liczby członków komisji w przypadku prezesa NBP, prezesa NIK-u, członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji oraz osób, którym prezes Rady Ministrów powierzył kierowanie ministerstwem, a także naczelnego dowódcy sił zbrojnych;
- 4) marszałka sejmiku lub senatu przeciwko posłom i senatorom.

Postępowanie przygotowawcze

Ma ono na celu zbadanie zasadności postawienia w stan oskarżenia przez Zgromadzenie Narodowe osób piastujących najwyższe stanowiska w państwie. Wstępny wniosek o pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej złożony marszałkowi zobowiązuje do zbadania zasadności oskarżenia danej osoby na podstawie przedstawionych zarzutów. Wniosek musi spełniać warunki określone przepisami prawa karnego procesowego, zawierać podpisy wnioskodawców oraz wskazać osobę upoważnioną do występowania w imieniu wnioskodawców. Wniosek winien wskazywać osobę wraz z zajmowanym przez nią stanowiskiem, podlegającą odpowiedzialności konstytucyjnej, zarzut postawiony oskarżonemu, jego podstawę prawną i uzasadnienie. Kompletny wniosek zostaje przez marszałka przekazany Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej. Jeśli wniosek zawiera błędy formalne, marszałek sejmiku w porozumieniu z prezydium sejmiku, po zasięgnięciu opinii Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej, wzywa reprezentanta wnioskodawcy o uzupełnienie wniosku w terminie 14 dni. Nieuzupełnienie wniosku powoduje pozostawienie go przez marszałka sejmiku bez rozpoznania. Aby takie sytuacje się nie zdarzały, ustawodawca znowelizował przepisy podnoszące standardy formułowanych³⁴ poprawnych z formalnego

³⁴ J. ZALEŚNY: *Odpowiedzialność konstytucyjna. Praktyka III RP*. Warszawa 2004, s. 24–25.

punktu widzenia wniosków wstępnych, które generalnie są sporządzane na wzór aktu oskarżenia, podobnie jak wniosek o wszczęcie postępowania sądowego oparty na kodeksie karnym. Nowelizacja ustawy o Trybunale Stanu z dnia 6 września 2001 roku uszczegółowiła wniosek wstępny o pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej do aktu oskarżenia, który jest standardem w procedurze karnej.

Wszczęcie postępowania w sejmowej Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej

Komisja Odpowiedzialności Konstytucyjnej bada zasadność wniosku wstępnego, prowadząc postępowanie dowodowe na podstawie przepisów kodeksu postępowania karnego. Osoba objęta wnioskiem składa przed komisją wyjaśnienia, uczestniczy przez cały czas w postępowaniu dowodowym, korzystając w zależności od potrzeb z usług obrońcy. Prace komisji kończą się sprawozdaniem, które przedstawia się sejmowi lub Zgromadzeniu Narodowemu oraz wnioskiem o pociągnięcie do odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu lub umorzeniem postępowania.

Decyzja sejm lub Zgromadzenia Narodowego o postawieniu danej osoby w stan oskarżenia

Wnioski Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej nie są wiążące i mają charakter opinii przekazanych organom upoważnionym do podjęcia decyzji w kwestii postawienia danej osoby w stan oskarżenia przed Trybunałem Stanu. Decyzja Zgromadzenia Narodowego i sejm może być różna od opinii Komisji. Wiążące jest stanowisko wyrażone w uchwale upoważnionego organu.

Postawienie w stan oskarżenia następuje w drodze uchwały upoważnionego gremium w zależności od rangi osoby, przeciwko której toczy się postępowanie.

Postawienie prezydenta w stan oskarżenia odbywa się uchwałą większości co najmniej 2/3 ustawowej liczby członków Zgromadzenia Narodowego. Wobec członków Rady Ministrów niezbędna jest większość co najmniej 3/5 ustawowej liczby posłów. W stosunku do pozostałych osób na kierowniczych stanowiskach sejm podejmuje uchwałę bezwzględną większością głosów, w obecności co najmniej połowy ustawowego składu sejm.

Podjęcie decyzji o postawieniu osoby w stan oskarżenia wiąże się z wybraniem z grona organu podejmującego uchwałę dwóch oskarżycieli, zaś sama uchwała staje się aktem oskarżenia, który zostaje przekazany przewodniczącemu Trybunału Stanu. Nieuzyskanie kwalifikowanej większości głosów oznacza umorzenie postępowania. Postawienie urzędnika państwowego w stan oskarżenia z wyjątkiem parlamentarzystów powoduje zawieszenie takiej osoby w sprawowaniu urzędu.

Postępowanie jurysdykcyjne przed Trybunałem Stanu od przekazania aktu oskarżenia aż do uprawomocnienia się wyroku

Postępowanie jurysdykcyjne przed Trybunałem Stanu rozpoczyna się od przekazania mu uchwały Zgromadzenia Narodowego lub sejmu o pociągnięciu do odpowiedzialności karnej. W dalszej kolejności prezes Trybunału Stanu zarządza doręczenie jej odpisów oskarżonemu, oskarżycielom oraz ustanowionym obrońcom.

Postępowanie przed TS przebiega generalnie pod rygorem kodeksu postępowania karnego oraz ustawy o Trybunale Stanu, na podstawie której oskarżony, świadkowie i biegli zwolnieni są z obowiązku zachowania tajemnicy służbowej i państwowej, ustanowiony jest obrońca oraz wykluczona jest jawność rozprawy wyłącznie przez wzgląd na bezpieczeństwo państwa lub tajemnicę państwową.

Trybunał Stanu jest sądem dwuinstancyjnym. W pierwszej instancji orzeka w składzie przewodniczący i 4 sędziów, w drugiej instancji w składzie przewodniczący i 6 członków, z wyłączeniem sędziów orzekających w pierwszej instancji.

Aktem oskarżenia jest uchwała uprawnionego organu wraz z uchwałą Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej albo wnioskiem mniejszości. Aktem oskarżenia może być również uchwała o pociągnięciu odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu wraz z wnioskiem wstępnym, jeśli właściwy organ podjął uchwałę o pociągnięciu do odpowiedzialności, mimo iż Komisja Odpowiedzialności Konstytucyjnej wносиła o umorzenie postępowania, nie przedstawiając w sprawozdaniu wniosku mniejszości do pociągnięcia do odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu.

Trybunał rozpatruje sprawę wyłącznie w granicach aktu oskarżenia. Rozprawa ma charakter jawny, jeśli nie nastąpi jej wyłączenie ze względu na bezpieczeństwo państwa lub tajemnicę państwową. W postępowaniu obligatoryjny jest udział obrońcy. Rozprawa kończy się wydaniem wyroku, który może być skazujący, uniewinniający lub umarzający postępowanie. W przypadku wyroku

skazującego za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe Trybunał Stanu orzeka kary i środki karne przewidziane w kodeksie karnym. W przypadku skazania za czyn stanowiący delikt konstytucyjny Trybunał wymierza następujące kary: utratę czynnego i biernego prawa wyborczego w wyborach prezydenckich, parlamentarnych, samorządowych oraz do Parlamentu Europejskiego; zakaz zajmowania kierowniczych stanowisk lub pełnienia funkcji związanych ze szczególną odpowiedzialnością w organach państwowych i organizacjach społecznych; utratę wszystkich albo niektórych orderów, odznaczeń i tytułów honorowych. W przypadku naruszenia przez parlamentarzystę zakazu prowadzenia działalności gospodarczej z osiąganiem korzyści z majątku skarbu państwa albo samorządu terytorialnego lub nabywania tego majątku Trybunał Stanu orzeka w przedmiocie pozbawienie mandatu parlamentarnego. Kary przewidziane za delikt konstytucyjny wymierza na okres od 2 do 10 lat. W przypadku stwierdzenia nieumyślnego popełnienia czynów Trybunał orzeka odpowiednio w stosunku do prezydenta złożenie urzędu, a do pozostałych osób utratę zajmowanego stanowiska, z którego popełnieniem związana jest odpowiedzialność konstytucyjna. Trybunał Stanu może również poprzestać na uznaniu winy oskarżonego z uwagi na znikomą społeczną szkodliwość czynu lub szczególne okoliczności sprawy (art. 25. ust. 4 ustawy o TS).

Od wyroku Trybunału Stanu wydanego w pierwszej instancji można wnieść apelację w terminie 30 dni od dnia doręczenia odpisu wyroku wraz z uzasadnieniem. Od wyroku wydanego przez Trybunał Stanu w drugiej instancji nie przysługuje kasacja.

Postępowanie wykonawcze

Na podstawie regulaminu Trybunału Stanu podjęte jest postępowanie wykonawcze. Przewodniczący Trybunału kieruje do wykonania orzeczenia Trybunału Stanu oraz zarządza i nadzoruje jego wykonanie przez inne organy państwowe, przede wszystkim kierując wykonanie wyroku do Sądu Okręgowego w Warszawie według przepisów dotyczących wykonywania wyroków sądów powszechnych w sprawach karnych.

Charakter i skutki orzeczeń Trybunału Stanu

Ustawa o Trybunale Konstytucyjnym wymienia zróżnicowane rodzaje wyroków będących następstwem, dwuinstancyjności postępowania tego organu.

Trybunał Stanu w pierwszej instancji może orzec następujące wyroki: 1) wyrok skazujący, 2) wyrok uniewinniający, 3) wyrok umarzający postępowanie oraz 4) wyrok warunkowo umarzający postępowanie. W przypadku wyroku skazującego za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe Trybunał orzeka kary i środki karne przewidziane w kodeksie karnym. W przypadku skazania za czyn stanowiący delikt konstytucyjny wymierza następujące kary: utratę czynnego i biernego prawa wyborczego w wyborach prezydenckich, parlamentarnych, samorządowych oraz do Parlamentu Europejskiego; zakaz zajmowania kierowniczych stanowisk lub pełnienia funkcji związanych ze szczególną odpowiedzialnością w organach państwowych i organizacjach społecznych, utratę wszystkich albo niektórych orderów, odznaczeń i tytułów honorowych. W przypadku naruszenia przez parlamentarzystę zakazu przewidzianego w art. 107 ust. 1 Konstytucji Trybunał Stanu orzeka pozbawienie mandatu parlamentarnego. Kary przewidziane za delikt konstytucyjny wymierza na okres od 2 do 10 lat. W przypadku stwierdzenia nieumyślnego popełnienia czynów Trybunał orzeka odpowiednio w stosunku do prezydenta złożenie urzędu, a do pozostałych osób utratę zajmowanego stanowiska, z którego popełnieniem związana jest odpowiedzialność konstytucyjna. Trybunał Stanu może również poprzestać na uznaniu winy oskarżonego z uwagi na znikomą społeczną szkodliwość czynu lub szczególne okoliczności sprawy (art. 25. ust. 4 ustawy o TS).

Wyrok skazujący Trybunału Stanu dotyczący popełnienia deliktu konstytucyjnego prowadzi do wyroku skazującego. Orzekając o winie, Trybunał bada, czy oskarżony mógł postąpić inaczej w stosunku do zachowania prowadzącego do postawienia go w stan oskarżenia. Orzeczenie winy oznacza, że mogąc zachować się zgodnie z prawem, postąpił inaczej, umyślnie lub nieumyślnie naruszając Konstytucję lub ustawę. W orzecznictwie Trybunału Stanu ważna jest kwalifikacja prawna czynu oraz rozstrzygnięcie kwestii kary. W postępowaniu w sprawie odpowiedzialności konstytucyjnej, analogicznie jak w postępowaniu karnym, orzeczenie winy pociąga za sobą karę. Ustawa o Trybunale Stanu przewiduje jednak sytuację, w której nie zawsze orzeczenie winy skutkuje wymierzeniem kary. Ze względu na znikomą stopień szkodliwości społecznej popełnionego czynu i uznanie oskarżonego winnym Trybunał Stanu może odstąpić od wymierzenia kary. Orzeczenie winy bez kary jest rozwiązaniem stosowanym po nowelizacji ustawy o Trybunale Stanu z 2001 roku. Do tego czasu karą za stwierdzoną winę była utrata zajmowanego stanowiska. Kwalifikacja znikomego stopnia społecznej szkodliwości stwierdzonej winy, może, ale nie musi, prowadzić do orzeczenia Trybunału Stanu o pozbawieniu funkcjonariusza publicznego piastowanego stanowiska bądź, w przypadku prezydenta, do złożenia urzędu. Rezygnacja z orzeczenia kary ma charakter bezwzględny.

W sytuacji stwierdzenia winy oskarżonego przed Trybunałem Stanu bardziej typowym jest wymierzenie kary. Za popełnienie deliktu konstytucyjnego Trybunał Stanu wymierza następujące kary: 1) utratę czynnego i biernego prawa

wyborczego w wyborach prezydenta, w wyborach do sejmu i senatu, do Parlamentu Europejskiego oraz w wyborach do organów samorządu terytorialnego na okres od 2 do 10 lat; 2) zakaz zajmowania kierowniczych stanowisk lub pełnienia funkcji związanych ze szczególną odpowiedzialnością w organach państwowych i w organizacjach społecznych na okres od 2 do 10 lat; 3) utratę wszystkich albo niektórych orderów, odznaczeń i tytułów honorowych.

W przypadku kary wymierzonej prezydentowi Trybunał Stanu może orzec dodatkową karę polegającą na utracie uprawnień przysługujących na mocy art. 8 ustawy z 30 maja 1996 roku o uposażeniu byłego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej³⁵. Składają się na nie: 1) dożywotnie miesięczne uposażenie w wysokości połowy kwoty wynagrodzenia zasadniczego ustalonego w przepisach o wynagrodzeniu osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe dla Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej; 2) przeznaczone na prowadzenie biura środki finansowe w wysokości i na zasadach określonych dla posłów otrzymujących środki finansowe na utworzenie, funkcjonowanie i finansowanie biura poselskiego; 3) ochrona na terytorium Rzeczypospolitej; 4) świadczenia publicznych zakładów opieki zdrowotnej na zasadach określonych dla pracowników oraz na warunkach określonych dla osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe. Wymierzenie przez Trybunał Stanu kary dodatkowej jest fakultatywne i od niego zależy, czy taką karę nałoży, czy nałoży ją w całości, czy też części.

Reasumując, w sytuacji uznania winy stwierdzenie przez Trybunał Stanu popełnienia deliktu konstytucyjnego wiąże się obligatoryjnie z utratą zajmowanego stanowiska, z którego popełnieniem związana jest odpowiedzialność przed Trybunałem, a w przypadku prezydenta złożeniem urzędu.

W przypadku deliktu konstytucyjnego popełnionego przez posła i senatora Trybunał Stanu wymierza wyłącznie karę pozbawienia mandatu parlamentarnego.

Za czyny stanowiące przestępstwo lub przestępstwo skarbowe Trybunał Stanu orzeka kary i środki karne na ogólnych zasadach.

Powyższe kary i środki mają zastosowanie w orzecznictwie w pierwszej instancji Trybunału Stanu. Od wyroku w pierwszej instancji przysługuje stronom środków odwoławczy, jakim jest zaskarżenie do Trybunału Stanu orzekającego w drugiej instancji w innym, w poszerzonym składzie. Orzeczenie Trybunału Stanu pierwszej instancji można zaskarżyć w całości lub części. Można także zaskarżyć tylko uzasadnienie orzeczenia. O zakresie odwołania decyduje podmiot wnoszący apelację.

W rezultacie odwołania od wyroku w pierwszej instancji, Trybunał Stanu drugiej instancji może wydać następujące orzeczenia: 1) utrzymać w mocy zaskarżone orzeczenia; 2) zarządzić zmianę zaskarżonego orzeczenia w całości lub w części; 3) uchylić zaskarżone orzeczenie w całości lub w części.

---

³⁵ Dz.U. z 1996 r., nr 75, poz. 356 z późn. zm.

Wyrok Trybunału Stanu orzekający w drugiej instancji z wyjątkiem przekazania sprawy do ponownego rozpatrzenia jest ostateczny i nie podlega kasacji³⁶. W stosunku do skazanych wyrokiem Trybunału Stanu nie ma zastosowania prezydenckiego prawa łaski.

---

³⁶ W nowelizacji ustawy o Trybunale Stanu z dnia 6 września 2001 r. stwierdzono, że wyrok Trybunału w drugiej instancji nie podlega kasacji.

Marek Barański

Constitutional Accountability in the Republic of Poland

Summary

The idea of constitutional accountability of public government officials dates back to the Constitution of May 3, 1791, even though it was only rather briefly adhered to in the political practice in the Duchy of Warsaw, and later in the times of the Second Polish Republic and the Third Polish Republic. On the one hand, the analysis of legislative acts concerning the notion of constitutional accountability in the abovementioned periods of Polish history reveals its constant development with regard to the terms of reference of the positions subject to constitutional accountability and the authorities involved in the process, but, on the other hand, the study also points to the relative lack of efficacy connected with the politicisation of the Parliament, which makes the notion of constitutional accountability a spectacular form of implementation of the principle of political accountability.

Key words: constitutional accountability, accountability, constitutional offence, tribunal of state, the Sejm, the National Assembly, the Constitutional Accountability Committee, committee of inquiry

Marek Barański

Die Verfassungsverantwortung in der Republik Polen

Zusammenfassung

Die Institution der Verfassungsverantwortung von den führenden Stellen in dem Staat einnehmenden Personen hat über 200-jährige Tradition, die bis in die Verfassung vom 3. Mai 1791 zurückreicht. Sie wurde in staatlicher Praxis relativ kurz in der Zeit des Herzogtums Warschau und der II. und III. Republik Polen angewandt. Die Analyse der entsprechenden Rechtsakte beweist einerseits ständige Entwicklung der Institution hinsichtlich des Verantwortungsbereichs der einzelnen Stellen und der in dem Prozess teilnehmenden Organen und andererseits deren niedrige Effektivität wegen der Politisierung des Sejms, was die Prozedur der Verfassungsverantwortung im Grunde genommen auf eine spektakuläre Form der Vollstreckung der Verfassungsverantwortung zurückführt. **Schlüsselwörter:** Verfassungsverantwortung, Verantwortung, Verfassungsdelikt, Staatstribunal, Sejm, Nationalversammlung, Kommission für Verfassungsverantwortung, Untersuchungsausschuss